

2020, 7(2): 202-218

DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2020.2.202218>

Makaleler (Tema)

MEDYA ARKEOLOJİSİ: DİSİPLİNE EDİLMEMİŞ BİR DİSİPLİNİ TARTIŞMAK

İlker Erdoğan¹

Öz

Bu makale, medya arkeolojisinin bir disiplin olup olmadığını tartışmaktadır. Medya arkeolojisinin bir disiplin olup olmadığını tartışmadan önce, üç farklı alana odaklanmaktadır. Bu üç farklı alan, medya arkeolojisinin üç farklı dalıdır. Ardından medya arkeolojisine dair dört farklı yaklaşıma odaklanır: Yeni içinde eski; eski içinde yeni; periyodik-döngüsel; kopuşlar ya da kırılmalar ve sürekliliği olmayanlar. Ayrıca, bu makale, Goddard (2015) tarafından geliştirilen iki temel varsayımı dikkate almaktadır. Birincisi, medya arkeolojisi, modern medya teorisinde ve medya tarihinde 'epistemolojik bir kopuş ya da kırılma' olarak düşünülmelidir. İkincisi, medya arkeolojisi, medya nesnelere, sistemlerine ve süreçlerine maddesel ekolojileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Alanyazında görülebileceği üzere, medya arkeolojisi hem modern medya teorisinde ve medya tarihinde 'epistemolojik bir kopuşun ya da kırılmanın' kanıtıdır hem de 'materyalist bir epistemoloji' olarak medya çalışmalarına katkıda bulunmaktadır. En nihayetinde, medya arkeolojisi bir disiplin olarak tartışılmalı bir statüye sahiptir ve disipline edilmemiş bir disiplindir.

¹ İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Medya ve İletişim Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-6690-4681>, ilkqazeteci@gmail.com

Makale Geliş Tarihi: 28.07.2020 | Makale Kabul Tarihi: 15.11.2020

© Yazar(lar) (veya ilgili kurum(lar)) 2020. Atıf lisansı (CC BY-NC 4.0) çerçevesinde yeniden kullanılabilir. Ticari kullanımlara izin verilmez. Ayrıntılı bilgi için açık erişim politikasına bakınız. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yayınlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medya arkeolojisi, medya arkeologları, medya teorisi, medya tarihi, epistemoloji

MEDIA ARCHAEOLOGY: DISCUSSING AN UNDISCIPLINED DISCIPLINE

Abstract

This article discusses whether media archaeology is a discipline. Before discussing whether media archaeology is a discipline, it focuses on three distinct fields. These three distinct fields are three distinct branches of media archaeology. Afterward, it focuses on four different approaches for the media archaeology: The old in the new; the new in the old; cyclical; ruptures and discontinuities. Moreover, this article considers two key hypotheses developed by Goddard (2015). Firstly, media archaeology can be thought of 'an epistemological break' within modern media theory and media history. Secondly, media archaeology concentrates on material ecologies of media objects, systems and processes. As it can be seen in literature, media archaeology is both the proof of 'an epistemological break' in modern media theory and media history, and contributes to media studies as 'a materialist epistemology'. In conclusion, media archaeology has a problematic status as a discipline, and is an undisciplined discipline.

Keywords: Media archaeology, media archaeologists, media theory, media history, epistemology

Giriş

Medya arkeolojisi, medya çalışmaları alanında, yaklaşık olarak son otuz yıl boyunca büyük bir ilgi görmüş, özellikle son on yıldan beri medya arkeolojisine gösterilen bu ilginin miktarı ve tartışmalı da olsa bir disiplin olarak medya arkeolojisinin kabul edilebilirlik derecesi katlanarak artmıştır (Elsaesser, 2016, s. 181)².

Ancak, özellikle 1990'lı yıllarda hem teorisyenler hem de sanatçılar tarafından tartışılmaya başlanan medya arkeolojisi, hiçbir zaman kendine özgü, katıksız bir akademik girişim olmamış, aksine hem 1980'li yıllarda hem de 1990'lı yılların başında ve daha sonraki yıllarda, medya sanatçılarının 'yeni medya'nın yeniliğinin ne anlam ifade ettiğini sorgulamak için 'eski-geçmiş medya'dan temaları ve fikirleri kullanabildiği bir çalışma

² Potansiyel bir disiplin ve bir metodoloji ya da pratik olarak medya arkeolojisinin kendi statüsünü oluşturduğu bu tarihsel süreçte, başlığında 'medya arkeolojisi' ifadesine yer verilen, başta Erkki Huhtamo ve Jussi Parikka'nın *Media Archaeology: Approaches, Applications and Implications* (2011) ve Jussi Parikka'nın *What is Media Archaeology?* (2012) adlı kitapları olmak üzere, birkaç kitap yayımlanmıştır. Yine aynı şekilde, 'medya arkeolojisi nedir?' sorusuna yanıt vermeyi amaçlayan ve Siegfried Zielinski tarafından yayımlanan *Audiovisions* (İşitsel-İmgelemler) (1999) ve *Deep Time of Media* (Medyanın Derin Zamanı) (2006) adlı kitaplarla Wolfgang Ernst tarafından yayımlanan *Digital Memory and the Archive* (Dijital Bellek ve Arşiv) (2013) adlı kitap da bu listede yer verilebilecek diğer kitaplardır. Ayrıca, son yıllarda yayımlanan kitap bölümleri, kitap eleştirileri ve dergilerin medya arkeolojisi ile ilgili özel sayıları kapsamı daha da genişletmiş ve tartışmayı derinleştirmiştir. Wanda Strauven (2019, 2013) tarafından yayımlanan medya arkeolojisi ile ilgili kitap bölümleri ve *Equinox: Journal of Contemporary Archaeology* adlı derginin 2015 yılında yayımlanan 'Media Archaeologies' özel sayısı ile *View: Journal of European Television History and Culture* adlı derginin yine 2015 yılında yayımlanan 'Archaeologies of Tele-Visions and -Realities' özel sayısı medya arkeolojisi alanında önemli bir yere sahiptir.

alanı olarak varlığını sürdürmüş (Parikka, 2017, s. 14; Erdoğan, 2019, s. 342) ve teori ile sanatın kesişme noktasında medya kültürlerinin alternatif tarihlerini yazabilme imkânı sağlamıştır.

Medya arkeolojisi, 'arkeoloji' disipliniyle karıştırılmamalıdır (Huhtamo ve Parikka, 2011, s. 3). Medya arkeologları, medya-kültürel olguları bir arkeolog gibi kazı yaparak ortaya çıkardıklarını iddia etmektedir, ancak, bu noktada 'arkeoloji'nin kendine has bir metodoloji olduğu unutulmamalıdır. Örneğin, endüstriyel arkeoloji, yıkılmış fabrikaların temelleri ve çöp yığınları üzerinde kazı yapmakta, alışkanlıklar, yaşam biçimleri, ekonomik ve toplumsal katmanlar ve muhtemelen ölümcül olan hastalıklar hakkında ipuçlarını ortaya çıkarmaktadır. Medya arkeolojisindeki 'arkeoloji' ise, kültürel bir durumda, belirli bir nesnenin, ifadenin, söylemin ya da medya aygıtlarının ve medya kullanım alışkanlıklarının ortaya çıkmasının, benimsenmesinin ve varlığını sürdürmesinin arka plan nedenlerini belirlemek için yapılan 'kazı' çalışmalarına gönderme yapmak için kullanılmaktadır (Parikka, 2017, s. 19). Zira görece yeni bir çalışma alanı olarak medya arkeolojisi, medya aracılığıyla gerçekleşen pratiklerin nasıl mümkün olabildiğini ve bu pratiklerin nasıl öznel bir deneyim alanına dönüştüğünü belirleyebilmek için geçmiş medyayla bağlar kurmaktadır (Parikka, 2017; Erdoğan, 2019, s. 341). Bu bağlamda, medya arkeolojisi söz konusu olduğunda, Foucault'nun da vurguladığı gibi, sorulması gereken sorular şunlardır (Parikka, 2017, s. 33; Erdoğan, 2019, s. 341): Şu şeyin, bu ifadenin, şu söylem(ler)in, medya aracılığıyla deneyimlediğimiz pratiklerin varoluş koşulları nedir ve medya teorisi ne işimize yarar?

Medya arkeolojisi, kültürün hem söylemsel hem de maddesel dışavurumlarını vurgulayarak, arkeolojik eser niteliği taşıyan ve insan eliyle yapılmış şeylerin koleksiyonlarıyla birlikte, yazımsal, görsel ve işitsel arşivleri detaylı bir şekilde araştırmaktadır (Huhtamo ve Parikka, 2011, s. 3). Aslında, medya, aracılık yapmakta ve yine medya, medya aracılığıyla aktarılan şeylerin kanallardan geçen içerikler olduğu yanılısamasına neden olmakta ve en sonunda gözden kaybolmaktadır. Bu nedenle, arşiv büyük bir öneme sahiptir. Parikka'ya (2017, s. 145; Erdoğan, 2019, s. 348) göre, medya arkeolojisinin başlangıç noktası arşivdir, fakat, medya arkeolojisi çalışmalarında, arşivin önemi yeterince kavranmamıştır. Elbette arşivin önemini kavramış medya arkeologlarını ve onların çalışmalarını göz ardı etmek mümkün değildir. Mesela, Wolfgang Ernst, özellikle görsel-işitsel medya çağında, arşiv kavramının ve arşiv pratiklerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini vurgularken; Erkki Huhtamo, akademisyenleri arşivle ilgili çalışmalar yapmaya davet etmektedir. Parikka ise (2017, s. 146-147; Erdoğan, 2019, s. 348), daha kişisel ve daha kolay erişilebilir veri tabanlarına odaklanarak 'yeni arşiv kavramları' üzerinde durmaktadır:

YouTUBE, Flickr gibi yeni sosyal medya 'arşivleri'nin ortaya çıkmasıyla birlikte, bürokratik arşiv kavramı değişti. Verileri elde etme ve depolama biçimleri değişmiş, merkezi olarak yönetilen, duvarlarla çevrelenmiş mekânların yerini dağınık, yazılıma dayalı mekânlar almıştır. Duvarların dışında tutulduğu için çöp olan çöp, sosyal medya kültürlerinde yerini o kadar resmi olmayan yeni arşiv biçimlerine bırakmıştır. Biri için çöp olan şey, bir başkasının yeniden tweet'lediği, retweet ettiği şeydir ya da Facebook'ta paylaştığı linktir; o kadar resmi değildir, ama biçimsellikte hiç de aşağı kalır yanı yoktur, zira formatlar değişip yerlerini daha teknik biçimlere bırakmıştır.

Medya arkeolojisi hem somut bir eylem olarak hem de teknolojik cihazlarla ya da aygıtlarla kurulan materyal ilişki bağlamında, bu tarihsel girişimin yeni medya çalışmaları için nasıl ilgi çekici hale geldiğini kavramak

adına da büyük bir öneme sahiptir. Çünkü artık yalnızca yeni medyanın 'yeniliği'ni tartışmak için değil, aynı zamanda ve özellikle medyanın yeni olanaklarını keşfetmek ve dolayısıyla, medya kavramının yerine geçecek yeni kavramları üretmek ya da medya kavramını yenisiyle değiştirmek için gerçekleştirilen 'yeni medya (kazı) çalışmaları'nda (Strauven, 2013), bilim insanları medya arkeolojisini bir metodoloji olarak benimsemeye başlamıştır.

Bu makale, medya arkeolojisinin bir disiplin olup olmadığını tartışmaktadır. Medya arkeolojisinin bir disiplin olup olmadığını tartışmadan önce, daha geniş bir medya çalışmaları alanı içindeki üç farklı alana, daha sonra da medya arkeolojisinin bir disiplin olup olmadığını tartışmak için sırasıyla yeni içinde eski (demode olandan onarılan); eski içinde yeni (anarchaeology ya da varyantoloji); periyodik-döngüsel (yinelenebilir ana temalar ya da kavramlar) ve son olarak kopuşlar ya da kırılmalar ve sürekliliği olmayanlar (Michel Foucault'nun mirası) olmak üzere dört farklı ve bazen de birbirine zıt yaklaşıma odaklanmaktadır. En sonunda da Goddard (2015) tarafından geliştirilen iki temel varsayımı dikkate almakta ve hem epistemolojik kopuş ya da kırılma sürecini hem de materyalist epistemolojinin inşa sürecini gözler önüne sermektedir.

Medya Arkeolojisinin Katmanları ve Aşamaları ya da Dalları

Medya arkeolojisi, geleneksel medya tarihine bir alternatif olarak görülmektedir (Griffin, 2015, s. 11)³. Bu nedenle, medya arkeolojisinin bir disiplin olup olmadığını tartışmadan önce, medya arkeolojisinin aşamalarını ya da dallarını detaylarıyla birlikte açıklamak gerekir. Medya arkeolojisi, medya çalışmaları alanı içinde film tarihi ya da medya tarihi; medya sanatı ve yeni medya teorisi olmak üzere üç farklı alanda gelişmiştir. Strauven (2013, s. 64), tarihsel olarak gelişen katmanlar ve birbirini takip eden aşamalar şeklinde tanımlanan bu üç farklı alanı, medya arkeolojisinin üç farklı dalı olarak değerlendirmektedir. Jussi Parikka da (2010), Strauven (2013) gibi medya arkeolojisini şekillendiren ve tarihsel olarak gelişen katmanların mevcudiyetinden bahsetmektedir. Parikka'ya göre, medya arkeolojisi hem Walter Benjamin'e ait çalışmaların ve yirminci yüzyılın ilk yarısında Alman medya teorisinin hem de 1980'li yıllarda ve 1990'lı

³ Medya arkeolojik bir yaklaşımı görünür hale getiren ve bu yaklaşıma 'medya arkeolojisi' adını veren olası ilk bilim insanı Jacques Perriault'dır (Huhtamo ve Parikka, 2011, s. 3). Mémoires de l'ombre et du son: Une archéologie de l'audio-visuel (Gölgenin ve Sesin Bellekleri: Görsel-İşitsel Bir Arkeoloji) (1981) adlı kitabının başlığında da görüldüğü gibi, Perriault, kitabında 'görsel-ışitsellik' konusunu vurgulayarak geçmişin hem görsel hem de işitsel medyasına odaklanmış ve onun 'kullanım amacı' ile 'toplumsal temsil' olarak adlandırdığı şeyler arasındaki ilişkiyi çözümlenmiştir. Ayrıca, profesyonel bir tarihçi olduğunu iddia etmeyen Perriault, kitabının, o günün medya pratiklerinden kaynaklanan endişenin neden olduğu bir 'tarihe dönüş' olarak görülmesini istemediğini belirterek geçmişin teknolojileri ile o günün gelenekleri arasındaki ilişkiyi tartışmıştır. Perriault'dan yıllar önce 'arkeoloji' sözcüğü, gerçek adı Kurt Wilhelm Marek (1915-1972) olan C. W. Ceram'ın Archaeology of the Cinema (Sinema Arkeolojisi) (1965) adlı kitabının başlığında kullanılmıştır. Ceram, geleneksel-olgucu tarih anlayışından farklı olarak 'arkeoloji' nosyonunu sinemanın tarih öncesine uygulamıştır. Ceram, 'sinema endüstrisinin doğuşu' olarak kabul ettiği 1897 yılında yaşanan gelişmeler hakkında doğrusal ve amaca yönelik detaylar aktarmıştır. Ceram ve Perriault'dan sonra, kitabının başlığında 'arkeoloji' sözcüğüne yer veren bir diğer isim Laurent Mannoni olmuştur. Mannoni, Le grand art de la lumière et de l'ombre: Archéologie du cinéma (Büyük Işık ve Gölge Sanatı: Sinema Arkeolojisi) (1994) adlı kitabında, odaklanılan noktayı değiştirmiştir. Kapsamlı bir arşivsel materyale dayanan bu kitap, sinemaya kaçınılmaz bir şekilde öncülük eden birbirine bağlı nedensel zincirler seti olarak düzenlenen kapalı bir tarihsel anlatı sunmamaktadır. Mannoni, teknoloji vurgusuyla birlikte, teknolojik uygulamaları ve söylemsel dışavurumları da tartışmıştır. Bu öncü eserler, medya arkeolojisine doğru giden olası yollardan yalnızca birini temsil etmektedir. Çünkü on dokuzuncu yüzyılda modern medya teknolojilerinin ortaya çıkması ve bu teknolojilerin 'kitle toplumu'ndaki öneminin artması, bu teknolojilerin doğasını ve etkisini çözümlenme ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Theodor W. Adorno ve Max Horkheimer'in Dialectic of Enlightenment (Aydınlanmanın Diyalektiği) (1944), Richard Hoggart'ın The Uses of Literacy (Okuryazarlığın Faydaları) (1957), Marshall McLuhan'ın The Mechanical Bride: Folklore of Industrial Man (Mekanik Gelin: Endüstriyel İnsanın Folkloru) (1951), The Gutenberg Galaxy (Gutenberg Galaksisi) (1962), Understanding Media (Medyayı Anlamak) (1964), The Medium is the Message (Araç Mesajdır) (1967-Quentin Fiore ile birlikte), War and Peace in the Global Village (Küresel Köyde Savaş ve Barış) (1968-Quentin Fiore ile birlikte) ve Counterblast (Ters Cevap) (1969) adlı eserlerinde ortaya koydukları 'kitleli medya'ya yönelik eleştiriler bu çözümlenmelerin en iyi örnekleridir.

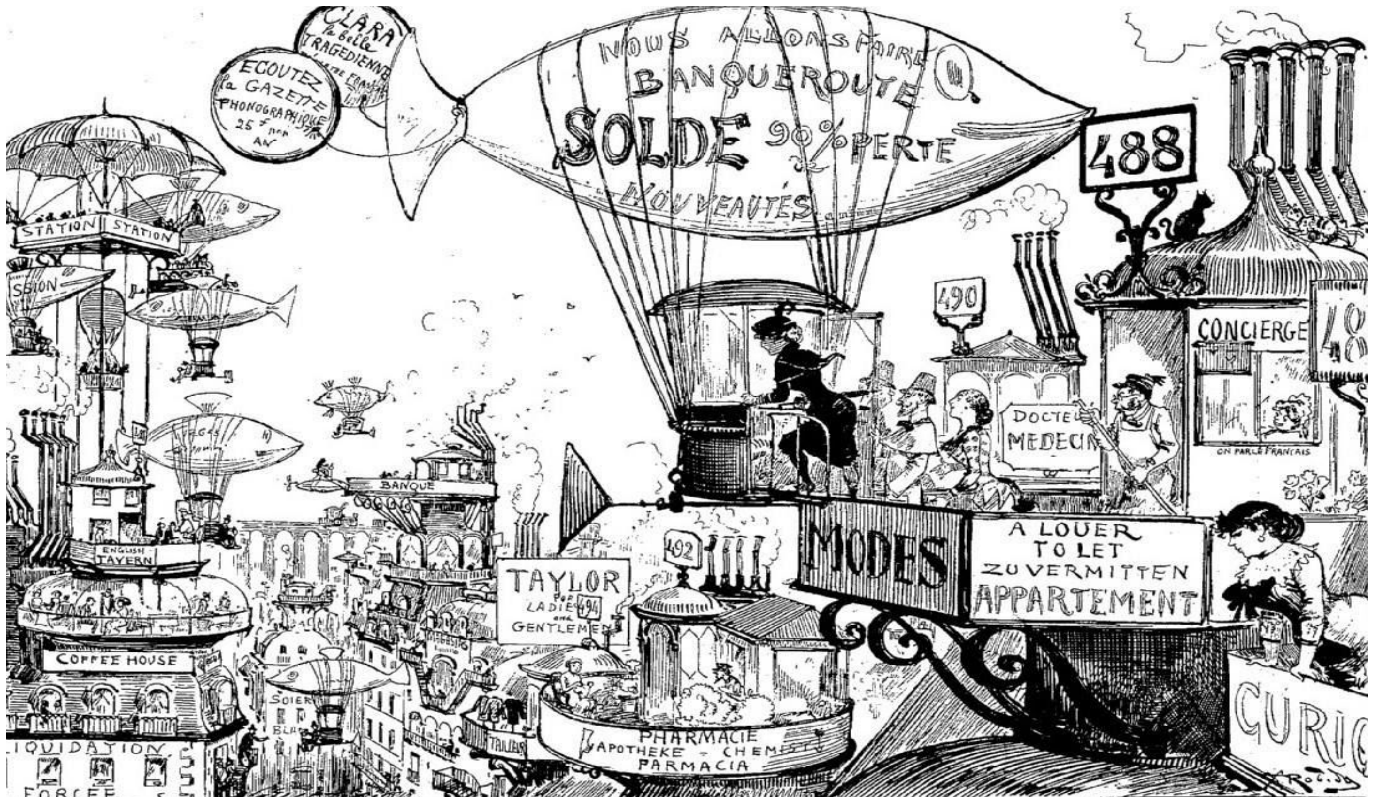
yılların başında medya sanatıyla birlikte yeni tarihselciliğin ve sinema çalışmalarının bir parçası olarak şekillenmiştir. 1990'lı yıllardan bu yana medya arkeolojisi, hayali medya araştırmalarına, varyantolojiye (başalık bilimi) ve gizli ya da unutulmuş medyanın kazı çalışmalarına gönderme yapmak için kullanılan daha geniş kapsamlı bir terim olmuştur. Son olarak medya arkeolojisi, günümüze ait medyanın kazı çalışmaları için bir metodoloji olarak medya arkeolojisini görünür hale getiren ve yazılım kültürleri gibi yeni çözümleme alanlarını kapsamına almayı amaçlayan medya teorisinin bir parçası olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda hem Michel Foucault'ya (1926-1984) hem de Walter Benjamin'e (1892-1940) ait çalışmaların, ayrıca, 1980'li yıllarda 'yeni film tarihi'nin, 1990'lı yıllarda ve sonrasında 'yazılım kültürleri'ne ilişkin çeşitli araştırmaların, medya arkeolojisinin arka planını oluşturduğunu özellikle belirtmek gerekir.

Walter Benjamin'in çalışmalarından ilham alan medya arkeologları, genellikle Benjamin'in kültürel-tarihsel yöntemini uygulamaktadır. Bu yöntem, modernliğin ortaya çıkışına ilişkin çok katmanlı kazı çalışmaları için bir başlangıç noktası olarak hurdaları, enkazları ve kalıntıları kullanmaktadır. Bu arkeologlar, demode olmanın kaçınılmaz olduğu modern bir dünyada çoğu zaman çöp olduğu düşünülen Sony Walkman (taşınabilir kaset çalar), 16 mm film gösterme makineleri, erken dönem ev bilgisayarları, çocukların üç boyutlu görüntüleyicileri ve eski video oyun konsolları gibi aygıtların çok katmanlı kazı çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda, medya arkeolojisinin Benjamin'le ilişkisi, modern medya teknolojilerine anlam verme biçimi üzerinde halen etkisini sürdüren Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisi ile medya arkeolojisi arasındaki ilişki kadar yüzeysel değildir (Roberts, 2019, s. 156). Zira medya arkeolojisi, sıklıkla dijital medyadan öncesine ait unutulmuş anları bugünün medya içeriğine taşıyarak, bir başka ifadeyle, bugünün medya bağlamına yerleştirerek gün yüzüne çıkarmakta, bu anlara hem yeniden fakat değişik bir şekilde bakmakta hem de bu anları bugünün medya kültürüne ışık tutmak için kullanmaktadır (Wardrip-Fruin, 2011, s. 302). Ayrıca, medya arkeolojisi için medya kültürleri, yeni teknolojilerin demode olacağı dönemlerin arka arkaya geldiği maddi birimlerdir ve medyanın yasını tutanlar geçmişe özlem duymaktadır (Parikka, 2017, s. 15; Erdoğan, 2019, s. 342):

Technics 1200 vinil pikap (1972-2010) ya da Sony Walkman (1978-2010) üretimine son (verilmiştir); manyetik teyplerden çeşitli boyutlarda disketlere kadar kaybolup gitmiş formatları şevkle toplayanlar vardır; 1990'ların başında çıkmış, artık kullanılmayan oyunlar internete bir zombi hayatı sürdürmektedir; medya tüketim pratikleri de retro hale gelmektedir. Sözgelimi, Londra'da son dönemde ortaya çıkmış olan ve plak kaydının neredeyse dini bir ayindeymişçesine kesintisiz çaldığı plak dinleme kulüpleri.

1980'li yıllarda, medya arkeolojisi, sinema çalışmalarının ve daha belirgin bir şekilde erken dönem sinema çalışmalarının bir parçası olarak ortaya çıkmıştır (Strauven, 2013, s. 64). "Film teorisi ve yeni film tarihi, medya arkeolojisi araştırmaları için büyük bir ilham kaynağı olmuştur" (Parikka, 2017, s. 35) ve yeni film tarihi metodolojisi, yeni tarihselciliğe yani yeni kültürel tarihlere paralel olarak, sinema tarihini teoriye yaklaştırmıştır. Strauven'in (2013) ifade ettiği gibi, dün ve bugün sinemanın ne olduğuna, zamanına ve konumuna dair sorular, sinematik olanın zamansal ve uzamsal olarak yer değiştirme sürecini düşünmek için yapıcı bir metodoloji haline gelmiştir. İşte tam da bu noktada, erken dönem sinema tarihi ile ilgili araştırmalardan kaynaklanan bu sorular, diğer medya teknolojileri söz konusu olduğunda da aynı soruları sorma fırsatını doğurmuştur.

Parikka (2017, s. 64; Erdoğan, 2019, s. 344-345), *Medya Arkeolojisi Nedir? (What is Media Archaeology?)* adlı kitabında, 'hayali medya araştırmaları'na (Kluitenberg, 2011, 2006) odaklanır. Hayali medya araştırmalarının kapsamı oldukça geniştir, bu araştırmalar, imkânsız olanı, alternatif medya tarihinin artık mevcut olmayan unsurlarını kavramsallaştırır ve çoğunlukla resmi medya tarihi dışında kalanlar arasındaki iletişimi ve medya varyantolojilerini (başkalık bilimi) inceler. Parikka ise, daha somut bir 'hayali medya' tanımı yapmak için çaba sarf eder. Parikka'ya (2017, s. 64; Erdoğan, 2019, s. 345) göre, 'hayali medya' kavramı, medya araştırmalarında ve kitaplarda çok sık karşılaşılan bir kavram değildir. Hayali medya, hayallerde kendisine yer bulan ve bazen yalnızca kreatif insanların ve bilim kurgu yazarlarının hayal dünyasında yer alan medyadır. Genel olarak bilim kurgunun bir alt türü olan steampunk kurguda görülebildiği gibi, geçmiş dönemler yeniden hayal edilebilmekte ve bir zamanlar hayali olan, daha sonraki dönemlerde gerçeğe dönüşmektedir (Resim 1). Doğrusunu söylemek gerekirse, hayali medya, geleceğe dair bir kehanet (tahmin) medyası değildir. Öyle ki hem medya arkeolojisi hem de hayali medya, şu an için yeni görünen şeyle, fakat, unutulmuş olan şeyle ilgilenmektedir. 19. yüzyılda, Fransa'da, abonelerin telefon hattı aracılığıyla tiyatro ve opera gösterilerini ve aynı zamanda haberleri dinleyebilmelerine imkân sağlayan bir ses iletim sistemi ve bir eğlence aracı olarak 'théâtrophone' (tiyatro telefonu) bunun bir örneğidir. Fakat, telefonun bu kullanım biçimi zaman içinde fiilen ortadan kalkmıştır ve bu kullanım biçimi yerini radyoya ve televizyona bırakmıştır. Bu nedenle, bugünün bakış açısıyla, théâtrophone hem tuhaftır hem de hayalidir. Bütün bunların yanı sıra, Parikka (2017, s. 71-72; Erdoğan, 2019, s. 345-346), Zielinski'nin 'hayali medya'yla ilgili tespitini de göz önünde bulundurarak, hayali medya kavramının tanımına dair bir fikir vermiştir: Kendi dönemlerinin dışında, yani icat edilmelerinden ya çok daha önce ya da çok daha sonra kendisine yeni bir yaşam alanı bulmuş vakitsiz (zamansız) medya ya da makineler hayali medyadır. Fiilen varlık gösterebildiği dünyanın imkânlarının dışında kalan kavramsal medya ya da makineler, yani doğmamış medya ve aslında olamayacağını ve yapılamayacağını net bir şekilde kanıtlayan, fakat, üstü kapalı anlamların medyanın olgusal dünyasını etkilediği imkânsız medya ya da makineler hayali medyadır.

Resim 1. 1883 yılında Albert Robida tarafından yazılan *Le Vingtième Siècle* (Yirminci Yüzyıl) adlı romanda, gündelik hayatı dolduran hayal ürünü medya aygıtlarına dayalı bir gelecek hayal edilmektedir: Telekomünikasyon teknolojileri, hayali araçlar, yeni ekran medyası, izleme ve gözetleme, hava sahası dâhil kent mekânının her köşesini dolduran pazarlama ve markalama (Yayımlandığı kitap: Parikka 2017, s. 73).

Medya arkeolojisi ve yeni medya teorisi arasındaki ilişki ise, medya tarihini yeni yöntemlerle araştırmak ya da düşünmek isteyen teorisyenler ve araştırmacılar için dijitalleşmenin ve dijital kültürün bir odak noktasına ya da bulgulara dönüşmesiyle birlikte güç kazanmıştır. Zira 'yeni medya'nın ortaya çıkışı (internet, dijital televizyon, etkileşimli çoklu medya, sanal gerçeklik, mobil iletişim ve video oyunları gibi), medya kültürlerini araştıran bilim insanlarının ilgisini çekmiş ve bu bilim insanlarının araştırma gündemleri, ağ çözümlemesinden yazılım ve platform çalışmalarına; yeni ağ ekonomilerinin kartografyalarından 'görme (ya da duyma, okuma ve dokunma) biçimleri' olarak yeni medya çözümlemelerine uzanan bir skalada değişkenlik göstermiştir (Huhtamo ve Parikka, 2011, s. 1). Parikka'ya (2017, s. 36-37; Erdoğan, 2019, s. 343-344) göre, duyularımızın eklemlenme biçimine ilişkin bir çözümleme yapabilmek için medya arkeolojisi önemli bir metodolojidir. Zira dokunmatik ekranlar ve arayüzler çağında, yeni dokunsal arayüz biçimleri, duyu becerileri yeniden organize etmekte, sesi ve hareketi birlikte kaydetmekte (PlayStation Move), izlemeye ve geriye bakmaya izin vermekte (yüz tanıma) ve aynı zamanda, medya ve duyular arasındaki ilişkilerin yeniden kavramsallaştırılmasına gereksinim duymaktadır.

Medya Arkeolojisi Bir Disiplin Midir?

Medya arkeolojisi söz konusu olduğunda sorulması gereken asıl soru, medya arkeolojisinin gerçekten bir disiplin olup olmadığıdır. Bu noktada, kendilerini medya arkeologları olarak tanımlayan araştırmacıların da 'medya arkeolojisi' adı altında ifade edilen bu gerçekliğin ne olduğuna dair herhangi bir anlaşmaya varamadıklarını belirtmek gerekir (Strauven, 2013, s. 63). Medya arkeolojisi bir yaklaşım mıdır? Bir model midir? Bir proje midir? Bir uygulama mıdır? Bir perspektif midir? Ya da bir disiplin midir? Belki de soruyu şöyle sormak gerekir: Medya arkeolojisi, 'göçebe bir girişim' ve dolayısıyla çeşitli disiplinlerin kesişme noktasında melez ve 'seyahat halinde bir kavram' mıdır ya da medya çalışmalarında bir alt disiplin midir? Aslında, medya arkeolojisi, bir bilim ve sanat dalında ayrı nitelikleri ve özellikleri bulunan bir metodoloji ya da akım, yani bir ekol (okul) değildir, hem ulus aşırı sınırlar⁴ hem de (ve özellikle) metodoloji açısından çeşitli ekollerin (okulların) bir bütünüdür. Bu bağlamda, medya arkeolojisinin bir disiplin olup olmadığını tartışmak için sırasıyla yeni içinde eski (demode olandan onarılan); eski içinde yeni (anarchaeology ya da varyantoloji); periyodik-döngüsel (yinelenen ana temalar ya da kavramlar) ve son olarak kopuşlar ya da kırılmalar ve sürekliliği olmayanlar (Michel Foucault'nun mirası) olmak üzere dört farklı ve bazen de birbirine zıt yaklaşıma (Strauven, 2013, s. 68-73) odaklanmak gerekir.

⁴Finlandiyalı akademisyenler (medya arkeologları) Erkki Huhtamo ve Jussi Parikka, Finlandiya'da değil, Amerika Birleşik Devletleri'nde (Erkki Huhtamo) ve İngiltere'de (Jussi Parikka) çalışmalarını sürdürmektedir. Yine aynı şekilde hem 'Berlin Medya Çalışmaları Okulu'na hem de 'Amsterdam Medya Arkeolojisi Okulu'na (Thomas Elsaesser tarafından kurulan ve çeşitli uluslardan bilim insanları tarafından desteklenen) mensup olan Alman bilim insanları da medya arkeolojisi alanında önemli çalışmalar yapmaktadır. Her ne kadar genelleme yapmak doğru olmasa da 'Berlin Medya Çalışmaları Okulu'na Friedrich Kittler'in 'materyalist medya çalışmaları' mirasının, 'Amsterdam Medya Arkeolojisi Okulu'na da 'erken dönem sinema çalışmaları'nın damga vurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hollanda bağlamında, Eric Kluitenberg tarafından yürütülen 'Hayali Medya Projesi'ni de unutmamak gerekir. Aynı zamanda, Amerika Birleşik Devletleri'nde, çeşitli üniversitelerde, medya arkeolojisi dersleri verilmekte ve medya arkeolojisi uygulamaları yapılmaktadır.

Yeni içinde eskiyi arayan birinci yaklaşım, Marshall McLuhan'dan miras kalmıştır. McLuhan (1964, s. 23-24) bu süreci, *Understanding Media* (Medyayı Anlamak) adlı kitabında, herkesin çok iyi bildiği şu formülle açıklamaktadır: 'Herhangi bir aracın içeriği daima bir başka araçtır, yazının içeriği konuşmadır, tıpkı yazılı sözcüğün basılı olanın içeriği ve basılı olanın telgrafın içeriği olduğu gibi'. Eski medya (daha) yeni medyanın içeriği haline gelmiştir ve bu nedenle, yok olmamış ancak yeniliğini ve geçerliliğini kaybetmiştir. Bu bağlamda, yeni içinde eskiyi arayan yaklaşımda, üzerinde ısrarla durulan kavramlardan biri de 'onarım'dır. Onarım, medya tarihi araştırmalarında, medya arkeolojik bir kavram olarak ön plana çıkmaktadır. Bolter ve Grusin'e (2000, s. 273) göre, bu kavram, onarılan bir sinema filmi, onarılan bir fotoğraf⁵, onarılan bir resim ve benzerleri gibi 'daha önceki medya türlerine yeni medyanın yeniden biçim vermesine, bu medya türlerinin yeni medya tarafından yenilenmesine neden olan biçimsel mantığa' gönderme yapmaktadır.

Eski içinde yeniyi arayan ikinci yaklaşım ise, Siegfried Zielinski'nin kışkırtıcı ya da ironik bir biçimde 'anarchaeology' olarak adlandırdığı medya arkeolojisinin 'anarşik' biçiminden kaynaklanmaktadır. Zielinski (2006, s. 3), eski içinde yeniyi (yeni bir şeyi) arar ve bu bağlamda, Zielinski'nin medya-arkeolojik yaklaşımı paleontoloji biliminden ilham alır. Zielinski'ye (2006, s. 5-7) göre, paleontolojide olduğu gibi, medya arkeolojisi; daha aşağıdan daha yukarıya ve daha basitten daha karmaşığa 'sürekli ilerleme' nosyonunun, 'ilerleme'yi betimlerken alışkın olduğumuz ve halen bu alışkanlığımızın birer parçası olan tüm imgelerle, metaforlarla ve ikonografiyle birlikte, terk edilmesi gerektiğini gözler önüne sermektedir. Çünkü 'medya tarihi', ilkel aygıtlardan karmaşık aygıtlara öngörülebilir ve ihtiyaç duyulan bir ilerlemenin neticesi değildir. Zielinski'ye (aktaran Goddard, 2015, s. 1767) göre, Foucault'nun 'bilgi arkeolojisi' bir 'anarchaeology', yani medya arkeolojisinin 'anarşik' biçimi olarak nitelendirilmelidir. Geleneksel ve disiplinler anlamda arkeoloji, eski ya da orijinal olanın düzenlenmesini ve kontrol edilmesini gerektirir, ancak, Foucault'cu arkeoloji, orijinal bir pratiğin standartlaştırılmış nesnesi ile ilgili herhangi bir fikri dikkate almamaktadır. Bu noktada, bu tespitin Foucault'cu medya arkeolojisi için ne anlama geldiğini de açıklamak gerekir. Foucault'cu medya arkeolojisi, zihinde canlandırmanın, dinlemenin ve teknik aygıtların kullanıldığı birleştirme (yerleştirme) sanatının ön plana çıktığı ve bu aygıtların gerçeklikleri aracılığıyla bu aygıtların çok çeşitli olanaklar sağlayabileceğine dair bir tarih bilincinin ayrıcalıklı hale getirildiği bir tarih anlayışını inşa etmektedir (Zielinski, 2006, s. 27). Bu bağlamda, Zielinski'nin 'anarchaeology' anlayışı, fiili ve uygulanmış olandan ziyade potansiyel ve hayali olanı tasarlayan mucitlerin icatlarıyla ve beceriksizlerle (tasarlayamayanlarla) ilgilenen; bir şeyin dayandığı temele ya da amaç bilime ilişkin her fikri reddeden doğrusal olmayan bir tarih anlayışıdır.

2010 yılında Berlin'de gerçekleştirilen 'Transmediale Sanat Sergisi'nde yer alan Gebhard Sengmüller'e ait *A Parallel Image* (Paralel Bir Görüntü) adlı enstalasyon (Fotoğraf 1), Foucault'cu medya arkeolojisinin en önemli örneklerinden biridir. Gebhard Sengmüller, bu enstalasyonda, alternatif bir tasarımla hayali medyayı hayal etmiş, paralel görüntü aktarımına imkân sağlayan bir yöntem ve teknik kullanmış ve dolayısıyla, her pikselin 2500 kablo kullanılarak alıcıya 'doğrudan' paralel olarak gönderildiği bir aygıt tasarlamıştır. Mevcut olmayan, hikâyeleştirilen, kitlesel üretim için uygun olmayan ya da kaybolmuş, yok olmuş ve ölmüş medyaya, yani hayali medyaya dair konseptlerin bir örneği olan bu enstalasyon, medya kültürüne şu soruyla yaklaşmıştır: 'Ya böyle olsaydı?' Parikka (2017, s. 63) ise, bu enstalasyonu düşünerek şu soruyu sormuştur:

⁵ Fotoğraf, medya arkeolojisi için yalnızca bir araştırma nesnesi değildir, aynı zamanda, tarihsel söyleme alternatif olarak geçmişi hatırlamak için medya arkeolojik bir tekniktir (Ernst, 2005, s. 595).

Neden 'medya kullanım alışkanlıkları'na ilişkin tasarımların bazıları, teknolojik çözümler ve düşünceler varlığını korumakta, diğerleri yok olmaktadır?

Medya arkeolojisine ilişkin üçüncü yaklaşım, Erkki Huhtamo tarafından önerilen ve uygulanan periyodik-döngüsel yaklaşımdır. Huhtamo (1996, s. 302), 'fikirler tarihi' gibi kısmen aşağılayıcı bir biçimde, yaklaşımının Michel Foucault ile karakterize edilen alana aslında daha yakın olduğunu ifade ederken anti-Foucault'cu eğilimini de gözler önüne sermektedir. Huhtamo'nun (1996, s. 303) medya-arkeolojik yaklaşımı, 'kronolojik gelişmeden ziyade periyodik-döngüsel olanı, özgün yenilikten ziyade tekrar olanı vurgulamaktadır'. Foucault'nun (2007) 'bilgi arkeolojisi'ne tamamen zıt 'fikirler tarihi'nde olduğu gibi, kronolojik olmasa bile böyle bir periyodik-döngüsel yaklaşım kaçınılmaz olarak yalnızca geçmişi ima eden değil, aynı zamanda, süreklilikleri de belirsizleştiren medya tarihinin doğrusal bir şekilde yeniden inşa edilmesine ya da düzenlenmesine neden olmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyen Erkki Huhtamo ve Jussi Parikka (2011, s. 15), medya arkeolojisinin işlevini 'zamanda bir gezinti' olarak özetlemektedir: 'Geçmiş bugüne ve bugünü geçmişe taşır; olası ya da olası olmayan geleceklere ilişkin sorular sorarken ve bu geleceklere işaret ederken hem geçmiş hem de bugün birbirini etkiler ve birbirini aydınlatır'.

Fotoğraf 1. Gebhard Sengmüller'in A Parallel Image (Paralel Bir Görüntü) adlı enstalasyonu (yerleştirme sanatı) (Yayımlandığı web sitesi: <https://transmediale.de/content/a-parallel-image>).

Kopuşlara ya da kırılmalara ve sürekliliği olmayanlara odaklanan dördüncü yaklaşım ise, Michel Foucault'dan miras kalmıştır. Thomas Elsaesser'e (2005, s. 20) göre, medya arkeolojik bir yaklaşım; sürekliliği ve geleceği olmayanları, geçmişin şaşırtıcı farklılıklarına dair olasılıkları kapsayan tarihsel ön kabulleri daima gözden geçirmektedir. Bu yaklaşım, geçmişe bugünün fikirleriyle bakmak yerine geçmiş şaşırtıcı farklılıklarıyla yorumlamanın bir yoludur. Üstelik geçmiş yaşamaz, geçmiş her zaman fiilen var olan ya da var olmuş olan çok sayıda geçmiş arasındaki bir seçenektir. Bu noktada, medya arkeologları,

Foucault'nun (2007) 'bilgi arkeolojisi' ve 'epistemolojik kopuş ya da kırılma' nosyonuna gönderme yapmaktadır. Çünkü 'bilgi arkeolojisi', özneliliğin olasılığını yeniden doğrulamak için süreklilik nosyonuna ayrıcalık tanıyan tarihsel söylemin aksine, sürekliliği olmayanları, boşlukları, var olmayışları, kopuşları ya da kırılmaları ele almaktadır. Tarihçiler, sürekliliği olanları araştırma eğilimindedir, ancak, medya arkeolojisinin doğrusal ilerleme fikrini reddetmesi, kopuşları ya da kırılmaları ve farklılıkları ön plana çıkararak medya tarihinde sürekliliği olmayanların (Henning ve Ernst, 2015, s. 10) araştırılmasına olanak sağlamaktadır.

Medya arkeolojisi, kültürel tarihin tamamlayıcısı ya da yardımcı bir disiplin değildir, kültürel tarihin anlatıma dayalı olmayan ve yazımsal olmayan bir alternatiftir. Medya arkeolojisi, kendi doğalarında var olan tekno-mantık sayesinde yeniden hayat bulan nesnelere ilgilenmektedir ve bu özelliği medya arkeolojisini kültürel tarihten ayırmaktadır (Ernst, 2015, s. 20). Aslında, medya arkeolojisi, 'seyahat halinde bir disiplin'dir ve hareketli kavramlar dizisine dayanmaktadır (Huhtamo ve Parikka, 2011, s. 3) ve bu nedenle, medya arkeolojisi bir disiplin olarak tartışılmalı bir statüye sahiptir. Dolayısıyla, zaman zaman hem profesyonel arkeologların ve sosyal-kültürel tarihçilerin hem de medya arkeolojisinden doğrudan en çok etkilenen ve yine aynı şekilde, medya arkeolojisinin irdelediği sinema çalışmaları, film tarihi, medya çalışmaları, medya teorisi ve sanat tarihi gibi alanlarda çalışmalarını sürdüren bilim insanlarının eleştirilerine maruz kalmaktadır (Elsaesser, 2016, s. 182). Medya arkeolojisi araştırmaları, disiplinler arasında istikrarsız bir şekilde gerçekleştirilmektedir, ancak, bu istikrarsızlık, medya arkeolojisine, insani ve beşerî bilimler alanında amaçsız bir şekilde dolaşma ve sanat dallarıyla zaman zaman eklenme imkânı sağlayan çalışma yöntemleri ile uyumludur. İşte bu nedenle, disiplinlere ait sınırların ötesine geçen medya arkeolojisi, yalnızca 'seyahat halinde bir disiplin' olarak gelişimini sürdürebilmektedir:

İdeolojik olarak ve onu disipline edilmiş tarih, sinema, medya çalışmaları ve kültürel çalışmalar disiplinlerinden ayıran liberal özellikleri ve farklılıkları açısından medya arkeolojisi; bu disiplinlerin hakikatle ilgili normlarına ve var olan değerlerine büyük bir tehdit oluşturan disipline edilmemiş bir disiplin olarak anarşik statüsünü korumaktadır (Sobchak, 2011, s. 330).

Yeni içinde eski (demode olandan onarılan); eski içinde yeni (anarchaeology ya da varyantoloji); periyodik-döngüsel (yinelenen ana temalar ya da kavramlar) ve son olarak kopuşlar ya da kırılmalar ve sürekliliği olmayanlar (Michel Foucault'nun mirası) olmak üzere dört farklı ve bazen de birbirine zıt yaklaşım dikkate alındığında, medya arkeolojisini tanıma ve tanımlama çabalarının hiçbirinin, doğru ilkeleri ve metodolojik yönergeleri açıklığa kavuşturmak ya da yeni bir disiplin için değişmeyen sınırlar çizmek için yeterli olamayacağını kabul etmek, bir başka ifadeyle, bu ön kabul ile hareket etmek gerekir (Huhtamo ve Parikka, 2011, s. 2). Bu nedenle, bu çalışma, disipline edilmemiş bir disiplin olarak medya arkeolojisini tartışırken Goddard'ın (2015, s. 1762) iki temel varsayımını dikkate almaktadır. Birincisi, medya arkeolojisi, modern medya teorisinde ve medya tarihinde 'epistemolojik bir kopuş ya da kırılma' olarak düşünülmelidir. İkincisi, medya arkeolojisi, medya nesnelere, sistemlerine ve süreçlerine maddesel ekolojileri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Medya Arkeolojisi ve Epistemolojik Kopuş ya da Kırılma

Medya arkeolojisi söz konusu olduğunda sorulması gereken bir başka soru şudur: Medya arkeolojisi hangi akademik disiplinin bir parçasıdır ya da hangi akademik disiplinle ilgilidir? Prehistorik (tarih öncesi) arkeoloji daha çok fen bilimleri ile uyumludur ve pek çok 'arkeoloji' dalı akademide tarih bölümünün ya da diğer klasik bölümlerin bir parçasıdır ya da bu bölümlerle ilgilidir. Medya arkeolojisi ise, epistemolojik belirsizliklerle birlikte, beşerî bilimlerde kök salmıştır, ancak, amaçları ve yöntemleri itibarıyla teknik bilimlerin bir parçasıdır. Bu bağlamda, medya arkeolojisinin asıl amacı, tarihle ilgili disiplinleri reddetmek ya da olumsuzlamak değil, kültürü neyin ya da nelerin inşa ettiğine dair tamamlayıcı bir perspektif sunmaktır (Ernst, 2015, s. 18). Kuşkusuz maddesel kültüre odaklanan diğer arkeoloji dalları gibi medya arkeolojisi de medyanın maddesellikleriyle ilgilenmektedir. Dolayısıyla, tekno-kültürel süreçlerle ilgilenen medya arkeolojisi hem öz-düşünümsel bir metodolojidir hem de arşivsel bir araştırma nesnesidir (Ernst, 2005, s. 587). Ayrıca, medya arkeolojisi hem dijital medyaya ilişkin ampirik Anglo-Amerikan yaklaşımlardan⁶ hem de bağlanma ya da izleme gibi kullanıcı pratiklerinin izleri (ipuçları) olarak veri setlerinin çözümlendiği sosyal bilimsel epistemolojilerden farklıdır. Ampirizm, medya arkeolojisiyle ve daha genel olarak medya nesnelere ilgi gösteren medya materyalizmiyle ortak bir özelliğe sahiptir. O ortak özellik şudur: Ampirizm, medya nesnelere ilişkin enformasyonel olmayan yönlerini (görünümlerini) ayrı bir kategoride değerlendirmeksizin bu nesnelere epistemolojik olarak veri ve enformasyon, yazılım ve platformlar ya da bir başka ifadeyle, 'bilgi nesnelere' olarak inşa etmektedir. Ancak, medya arkeolojik bir perspektiften sosyal bilimsel ampirizm yeterince ampirik değildir ve bu nedenle, sosyal bilimsel ampirizm; medya nesnelere ilişkin, insani olan, ancak, mekanik olmayan ve yeterince maddi olmayan dijital topluma dair 'bilgi nesnelere' olarak soyutlamak yerine bu nesnelere maddeselliğine daha yakın olmalıdır (Parikka, 2017, s. 87-92; Goddard, 2015, s. 1762).

Friedrich Kittler'in ve Wolfgang Ernst'ün yaklaşımlarının devamı niteliğinde olan 'yazılım ve platform araştırmaları', yani 'yeni materyalist medya araştırmaları' hız kazanmakta; donanımlar ve yazılımlar söz konusu olduğunda, medya arkeologlarını araştırma yapmak için teşvik eden çözümleme yöntemleri (teknikleri) uygulanmaktadır. Medya araştırmalarında farklı metodolojileri kullananlar, çalışmalarında, yalnızca metinsel çözümlemelere odaklanmamakta, aynı zamanda, cihazın içindekilere de odaklanmayı tercih etmektedir (Erdoğan, 2019, s. 347). Bu bağlamda, medya arkeolojisi, farklı dönemlerin medya teknolojilerindeki farklılıkları ve medya teknolojilerinin maddi yapısının, kültürün yeni biçimlerini nasıl belirlediğini ya da etkilediğini incelemek için yöntemler geliştirmektedir (Ibrus ve Ojamaa, 2020). Aslında, bilgi ve teknoloji tarihi, medya teorisinin sınanmasında işlevseldir, ancak, medya arkeolojisi, yalnızca 'tarihe geçmiş' medya pratiklerini zihinlerde yeniden canlandırarak bu pratiklerin detaylarını tanımlamamaktadır, aynı zamanda, bu pratikler aracılığıyla zamanı kurgulayan süreçler üzerinde derinlemesine düşünme imkânı sağlamaktadır (Ernst, 2013b, s. 133). Hertz ve Parikka'ya (2012; Erdoğan, 2019, s. 342-343) göre, medya arkeolojisi, hızla demode olan teknolojilere ilişkin teorik eleştirinin; unutulmuş teknolojilerin, aktif olarak

⁶ Yeni medya alanındaki çözümleme yöntemlerini uygulayan birçok bilim insanı, medya çalışmalarında insani bilimlerin ötesinde, insani olmayan bilimlerle, maddesellik, nesnelere, duygulanımsal döngüyle, medya arkeolojisiyle, tarihsel yöntemlerle, arşivlerle ve antropolojinin rolüyle ilgilenen Anglo-Amerikan akademi dünyasındaki disiplinler arası yaklaşımlardan kaynaklanan fikirler sunmaktadır (aktaran Parikka, 2013, s. 148-149).

dönüştürme pratikleri aracılığıyla, yeniden tasarlanmasıyla ilişkilendirildiği sanatsal bir metodolojiye dönüşmüştür. Bu bağlamda, 'zombi medya' (eski medya), medya arkeolojisinin sanatsal bir metodolojiye dönüştüğünün önemli göstergelerinden biridir. Bu nedenle, medya arkeolojisi, yalnızca teorisyenler ve tarihçiler tarafından değil, demode olmuş teknolojilere ve dijital estetiğe dair yerleşik fikirleri sorgulamaya hevesli sanatçılar ve tasarımcılar tarafından da benimsenmektedir (Parikka, 2017; Erdoğan, 2019, s. 350). Sonuç olarak, medya arkeolojisi hem metodolojik olarak karmaşıktır hem de medya teknolojilerinin gelişimi ve medya teknolojileri tarihi hakkında kolay anlaşılır bir teoriden ziyade, medya tarihçileri tarafından kullanılan heterojen bir 'belge ve fikir seti' olarak kabul edilmelidir (Natale, 2012). Elsaesser'in (2016, s. 183) de ifade ettiği gibi, bilim insanları, medya arkeolojisini bir metodolojiden ziyade bir gösterge ya da bulgu; bir araştırma programından ziyade bir sembol; dönüm noktası niteliğinde yenilikçi bir disiplinden ziyade çeşitli türde krizlere bir yanıt olarak inceleme eğiliminde olmalıdır, medya arkeolojisinin yeni güvenilir bilgi türlerini üreten bir metodoloji olup olmadığını sorgulamak yerine medya arkeolojisinin ne ölçüde bir ideoloji olduğunu sorgulamalıdır:

(Çünkü) medyanın teknolojik biçimlerinden ya da medyanın ideolojik içeriklerinden ziyade medyanın etkilerini incelemek, özünde medyanın bir disiplinden daha çok bir soru sorma biçimine dönüşen analitik çerçevesini genişletmeyi gerektirir ve muhtemelen medyaya yönelik böyle bir anti-ontolojik yaklaşım, 'medya nedir?' sorusuna herhangi bir cevap verme girişiminden çok daha üretken ve teorik olarak çok daha ilgi çekici olmuştur (aktaran Parikka, 2011, s. 61).

Medya Arkeolojisi ve Materyalist Epistemoloji

Medya arkeolojisi terimi, teknolojiye ilişkin teknolojik determinizmi benimseyen, ilerleme fikrini eleştirmek için arkeolojik perspektiflerden yararlanan, teknik tarihe ilişkin doğrusal olmayan anlatımlar üreten farklı yaklaşımları ve farklı fikirleri kapsayan geniş kapsamlı bir terimdir (Roberts, 2019, s. 155). Bu nedenle, medya arkeolojisi, geçmişle ilgilenirken konuşmacılara değil, makinenin faaliyetine, eylemliliğine ve aracılığına, yani söylemsel olmayan unsurlara odaklanmaktadır (Ernst, 2005, s. 591). Örneğin, Wolfgang Ernst'ün öncelikli ilgi alanı teknik medyadır, bir başka ifadeyle, teknik medya üretiminin ve tüketiminin temelini oluşturan teknolojilerdir ve Ernst'e (2011, s. 240) göre, medya arkeologları, teknik medyayı, 'teknik medyanın içeriği' için incelememelidir. Bu bağlamda, Alman medya teorisyeni Wolfgang Ernst (Parikka, 2011), medya arkeolojisi söz konusu olduğunda, medyanın teknoloji-estetiğine odaklanmaktadır (Erdoğan, 2019, s. 347). Yine aynı şekilde, medyanın teknoloji-estetiğine odaklanan, ancak geleneksel anlamda bir arşiv ya da bir müze olarak tanımlanabilmesi mümkün olmayan 'medya-epistemolojik' arşivlerde, teknik medyanın örnekleri sergilenmektedir. Bu arşivlerden biri, elektro-teknik ve mekanik teknolojilerin koleksiyonunu yapan (Parikka, 2015, s. 11) 'Berlin Humboldt Üniversitesi Medya Araştırmaları Enstitüsü-Medya Arkeolojisi Arşivi/Fundus'tur (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2. Berlin Humboldt Üniversitesi Medya Araştırmaları Enstitüsü'nün bir parçası olan Medya Arkeolojisi Arşivi/Fundus. Burası eski medya teknolojilerinin toplandığı bir havuz ve kurcalama mekânı olmasının yanı sıra, medya arkeolojisinin metinsel bir metodoloji olmaktan çıkıp mühendislik çalışmalarıyla ve operasyonel çalışmalarla bir çözümlenme yöntemi haline gelmesi için atılmış bir adımdır (Fotoğrafın sahibi: Ines Liszko, Yayımlandığı makale: [Parikka](#), 2015, s. 11).

Medya arkeolojik bir medya materyalizmi biçimini dile getiren Ernst'e (Parikka, 2011; Erdoğan, 2019, s. 347) göre, anlatı, yalnızca metne ve anlama dayalı bir anlayışa indirgenemez, anlatı aynı zamanda, süreçsel bir işlemdir. Süreç ise, teknolojik sistemlerin bir parçası olan tekniktir. Dolayısıyla, medya arkeolojisi ile kültürel tarih aynı şey değildir. Medya arkeolojisi, epistemolojik ve metodolojik olarak anlamın dışındaki her yerde ve her şeydedir, söylemsel olmayan unsurlara odaklanır ve bu nedenle, nesnelere, teknolojilere, medyayı, teknikleri ve süreçleri, onların tarihsel özgüllükleri ve tekillikleri içinde yeniden inceler (Hoskins ve Holdsworth, 2015). Özetle ifade etmek gerekirse, Parikka'nın da vurguladığı gibi (2017, s. 88; Erdoğan, 2019, s. 346), medya arkeolojisi, geçmiş medya kültürlerinin nesnelere, aygıtlarından ve kalıntılarında büyülenmekte ve bunları ana akım medya tarihinin alternatifleri olarak görmektedir (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. Medya arkeolojisi bir dizi nesneye ve aygıta odaklanmıştır ve bunlar sıklıkla proto-sinematik (ilk sinemaya özgü) nesnelere ve aygıtlardır, ama medya arkeolojisi, kayıt ve ses reproduksiyonu (yeniden üretimi) gibi teknik medyanın diğer biçimlerine de giderek artan bir şekilde odaklanmaya devam etmektedir. Medya arkeolojisi, sosyal bağlamlara ve örneğin tasarıma ek olarak, kültürün medyatik olarak nasıl depolandığına ve aktarıldığına ilişkin maddi grafikleri ve teknolojileri araştırmak için yapılan incelemelerle de ilgilenmektedir (Fotoğrafın sahibi: Sebastian Döring, Yayımlandığı kitap: Parikka, 2017, s. 89).

Sonuç

Medya arkeolojisi hem medyayı incelemenin ya da medya çalışması yapmanın hem de teknoloji hakkında düşünmenin yeni bir yoludur, medya ve teknoloji hakkında yeni bir düşünme yöntemidir (Roberts, 2019). Aslında, medya arkeolojik bir girişimin asıl amacı medyanın geçiciliği, maddeselliği ve potansiyeli hakkında 'yeniden düşünmek'tir. Bu nedenle, (yeni-den) medya teorisini üretmek ve (yeni-den) medya tarihini yazmak için medya arkeolojisini bir 'laboratuvar' olarak tasarlamak mümkündür. Bu laboratuvarda, 'yeni medya arkeolojisi'ndeki 'yeni' ifadesi 'medya'yı işaret etmez, aksine, medya arkeolojik kazılar yapmanın yeni biçimleri ya da yeni yöntemleri hakkında akademisyenleri düşünmeye davet eder. Dolayısıyla, 'medya' terimini niteleyen bir sıfat olarak 'yeni', 'dijital'in ya da 'yüksek teknoloji'nin dar anlamı içinde düşünülmemelidir. Aksine, bir (yeni) medya pratiği, zaten mevcut olan (bugünkü) medyanın yeni kullanım biçimlerine, eski medyanın maddeselliğine ilişkin kazı çalışmalarına ve bu maddeselliğin keşfine gönderme yapmaktadır (Strauven, 2019). Sonuç olarak, medya arkeolojisi bize medya tarihi hakkında nasıl farklı düşünülebileceğimize dair yol göstermekte ve ayrıca, medyanın geçmişte kalmış demode kullanım

biçimlerini, medyanın günümüzdeki asgari koşullarını ve medyanın geleceğe dair vaatlerini öğrenme imkânı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Bolter, J. D. ve Grusin, R. (2000). *Remediation: Understanding New Media*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Elsaesser, T. (2016). Media Archaeology as Symptom. *New Review of Film and Television Studies*, 14 (2), 181-215.
- Elsaesser, T. (2005). Early Film History and Multi-Media: An Archaeology of Possible Futures? W. H. K. Chun ve T. Keenan (Ed.), içinde, *New Media, Old Media: A History and Theory Reader* (s. 13-25). New York: Routledge.
- Erdoğan, İ. (2019). Geçmiş ve Gelecek Arasında Yeni Medya Kültürleri ve Dijital Kültür Arkeolojileri. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (İleti-ş-im)*, 31, 339-351.
- Ernst, W. (2015). Media Archaeology-As-Such: Occasional Thoughts on (Mes-)alliances with Archaeologies Proper. *Equinox: Journal of Contemporary Archaeology*, 2 (1), 15-23.
- Ernst, W. (2013a). *Digital Memory and the Archive*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Ernst, W. (2013b). From Media History to Zeitkritik. *Theory, Culture&Society*, 30 (6), 132-146.
- Ernst, W. (2011). Media Archaeography: Method and Machine versus History and Narrative of Media. E. Huhtamo ve J. Parikka (Ed.), içinde, *Media Archaeology: Approaches, Applications and Implications* (s. 239-255). Berkeley, California: University of California Press.
- Ernst, W. (2005). Let There Be Irony: Cultural History and Media Archaeology in Parallel Lines. *Art History*, 28 (5), 582-603.
- Foucault, M. (2007). *Archaeology of Knowledge*. London: Routledge.
- Goddard, M. (2015). Opening up the Black Boxes: Media Archaeology, 'Anarchaeology' and Media Materiality. *New Media&Society*, 17 (11), 1761-1776.
- Griffin, K. (2015). The Lessons of Counterpoint: Wolfgang Ernst's Media Archaeology and Practical Archival Research. *View: Journal of European Television History and Culture*, 4 (7), 11-20.
- Henning, M. ve Ernst, W. (2015). Museums and Media Archaeology: An Interview with Wolfgang Ernst. M. Henning (Ed.), içinde, *The International Handbooks of Museum Studies, Volume 3: Museum Media* (s. 3-22). Chichester: John Wiley and Sons.
- Hertz, G. ve Parikka, J. (2012). Zombie Media: Circuit Bending Media Archaeology into an Art Method. *Leonardo*, 45 (5), 424-430.

- Hoskins, A. ve Holdsworth, A. (2015). Media Archaeology of/in the Museum. M. Henning (Ed.), içinde, *The International Handbooks of Museum Studies, Volume 3: Museum Media* (s. 23-41). Chichester: John Wiley and Sons.
- Huhtamo, E. ve Parikka, J. (2011). Introduction: An Archaeology of Media Archaeology. E. Huhtamo ve J. Parikka (Ed.), içinde, *Media Archaeology: Approaches, Applications and Implications* (s. 1-21). Berkeley, California: University of California Press.
- Huhtamo, E. (1996). From Kaleidoscomaniac to Cybernerd: Notes Towards an Archaeology of the Media. T. Druckrey (Ed.), içinde, *Electronic Culture: Technology and Visual Representation* (s. 296-303). New York: Aperture.
- Ibrus, I. ve Ojamaa, M. (2020). The Creativity of Digital (Audiovisual) Archives: A Dialogue Between Media Archaeology and Cultural Semiotics. *Theory, Culture&Society*, 37 (3), 49-70.
- Kluitenberg, E. (2011). On the Archaeology of Imaginary Media. E. Huhtamo ve J. Parikka (Ed.), içinde, *Media Archaeology: Approaches, Applications and Implications* (s. 48-69). Berkeley, California: University of California Press.
- Kluitenberg, E. (Ed.), (2006). *Book of Imaginary Media: Excavating the Dream of the Ultimate Communication Medium*. Amsterdam, Rotterdam: NAI Publishers.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: The American Library, Times Mirror.
- Natale, S. (2012). Understanding Media Archaeology. *Canadian Journal of Communication*, 37 (3), 523-527.
- Parikka, J. (2017). *Medya Arkeolojisi Nedir?* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Parikka, J. (2015). Sites of Media Archaeology: Producing the Contemporary as a Shared Topic. *Equinox: Journal of Contemporary Archaeology*, 2 (1), 8-14.
- Parikka, J. (2013). Afterword: Cultural Techniques and Media Studies. *Theory, Culture&Society*, 30 (6), 147-159.
- Parikka, J. (2012). *What is Media Archaeology?* London: Polity Press.
- Parikka, J. (2011). Operative Media Archaeology: Wolfgang Ernst's Materialist Media Diagrammatics. *Theory, Culture&Society*, 28 (5), 52-74.
- Parikka, J. (2010). Fellowship-and Reading Foucault. Cartographies of Media Archaeology: Jussi Parikka's Media Archaeology Focused Ideas, Notes and Short Draft Writings. Erişim: 26 Ocak 2020, <http://mediacartographies.blogspot.com/2010/08/fellowship-and-thoughts-inspired-by.html>
- Roberts, B. (2019). Media Archaeology and Critical Theory of Technology. B. Roberts ve M. Goodall (Ed.), içinde, *New Media Archaeologies* (s. 155-174). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Sobchak, V. (2011). Afterword: Media Archaeology and Re-Presencing the Past. E. Huhtamo ve J. Parikka (Ed.), içinde, *Media Archaeology: Approaches, Applications and Implications* (s. 323-334). Berkeley, California: University of California Press.

- Strauven, W. (2019). Media Archaeology as Laboratory for History Writing and Theory Making. B. Roberts ve M. Goodall (Ed.), içinde, *New Media Archaeologies* (s. 23-43). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Strauven, W. (2013). Media Archaeology: Where Film Studies, Media Art and New Media (Can) Meet. J. Noordegraaf, C. G. Saba, B. Le Maitre ve V. Hediger (Ed.), içinde, *Preserving and Exhibiting Media Art: Challenges and Perspectives* (s. 59-79). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Wardrip-Fruin, N. (2011). Digital Media Archaeology: Interpreting Computational Processes. E. Huhtamo ve J. Parikka (Ed.), içinde, *Media Archaeology: Approaches, Applications and Implications* (s. 302-322). Berkeley, California: University of California Press.
- Zielinski, S. (2006). *Deep Time of the Media: Toward an Archaeology of Hearing and Seeing by Technical Means*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Zielinski, S. (1999). *Audiovisions: Cinema and Television as Entr'actes in History*. Amsterdam: Amsterdam University Press.